

In memoriam

100 éve született Erdélyi István

A 21. században az egyetemistának nincs keményfedelű indexe. Pedig ennek alapján nyomon követhető, hogy melyik félévben mit tanult, a kapott jegy azt is elárulja, hogy az adott tárgyból mennyire sikeresen felelt, és tanára aláírása azt is megmutatja, hogy kinél vizsgázott vagy teljesített órát. Az én egykori leckekönyvemben Erdélyi István neve ötször szerepel: 1966-ban (harmadévesként), 1966/1967-ben és 1967/1968-ban (negyed- és ötödévesként).

Erdélyi István Budapest mellett, Nagytétényben született egy évszázada, 1924. június 27-én. 1942-ben érettségizett a budapesti piarista gimnáziumban, és belépett a piarista rendbe. 1948-ban megszerezte a budapesti Pázmány Péter Egyetemen a finnugor és a magyar nyelvtudományi, illetőleg a görög nyelv és irodalom területén a doktori fokozatot. Ugyanebben az évben, a teológiai abszolutórium megszerzését követően pappá szentelték. Ezután két évig egyházi iskolában hitoktatóként működött. 1950-ben, a szerzetesrendek feloszlását követően elvesztette egyházi állását. Visszatért szülei nagytétényi házába, és ezek kétezer holdas birtokán kezdett gazdálkodni. Hét éven keresztül mezőgazdasági munkásként működött, egészen az ún. „szövetkezeti alosztály” megszűntetéséig. Az az állítás, hogy bármikor is magyar–német szakos középiskolai tanár lett volna (ld. Finnugor életrajzi lexikon 1990: 70), téves.

Végül is Vértes Edit fedezte fel a félreállított piaristát. Ajánlására 1959 májusától az MTA Nyelvtudományi Intézetének finnugor osztályán mint külső munkatárs jutott munkához. 1965 júniusában tudományos munkatársként nevezték ki. Ekkor kezdődött egy sor hivatalos külföldi útja – részben kutatások, részben kongresszusi részvételek: Helsinki (1965, 1967, 1970), Kelet-Berlin (1965), Hamburg (1968) és Tallinn (1970). 1966–68-ban ő volt az ELTE-n a szamojéd nyelvek tanulmányi megbízottja. 1969 augusztusától részt vett egy hathónapos tanulmányúton az Egyesült Államokban: a bloomingtoni Indiana Egyetemen a finnugor nyelvek szemantikájáról tartott elő-

adásokat. 1971 októberétől 1973 decemberéig a Göttingeni Egyetem finnugor szemináriumában az uráli nyelvtudomány bibliográfiájának egyik szerkesztőjeként dolgozott, és az egyetemen emellett több féléven át a szamojéd nyelveket tanította. (A szamojéddal részben autodidakta módon, részben talán N. Sebestyén Irén révén ismerkedett meg.) Ezen kívül az egyik egyházközségben papi állást is betöltött. Szerződésének lejárta után nem jött vissza hazájába, hanem egy Hannover melletti településre költözött. 1974-től minden kapcsolatát megszakította otthoni barátaival. Híre kelt, hogy Magyarországon beszervezték, és erről munkái méltatása helyett – ahogy szokás – az interneten számoltak be. 1976. május 8-án váratlan infarktus vetett véget életének. Göttinga junkernbergi temetőjében nyugszik.

Erdélyi finnugrisztikai tudományos tevékenységét az a tizenkét év jelenti, amikor az MTA Nyelvtudományi Intézetének munkatársa volt, vagyis 1959-től 1971-ig. Első jelentős műve Juhász Jenő kéziratos munkájának átdolgozása, bevezetővel és szómutatóval ellátása volt (*Moksa-mordvin szójegyzék*. Budapest, 1961). Időközben intézeti tervmunkájával, *A magyar szókészlet finnugor elemei* (I–III. Budapest 1967, 1971, 1978) című szótár elsősorban uráli kori etimológiáinak elkészítésével foglalkozott. Emellett főleg mordvin és osztják nyelvtani és dialektológiai kutatásokat végzett, de olykor egy-egy mordvin szövegközlést és szamojéd etimológiát is publikált (például NyK 65: 137–145, NyK 66: 393–396).

A Nyelvtudományi Intézet igazgatóságának kezdeményezésére 1964-től intenzíven a szamojéd nyelvek vizsgálatára tért át. Részt vett a szegedi egyetem (JATE) finnugor tanszékének kutatómunkájában. Ennek eredményeként jelent meg szelkup szójegyzéke (*Selkupisches Wörterverzeichnis*. The Hague – Budapest, 1969). Erdélyinek az volt az elképzelése, hogy kandidátusi munkáját a déli szamojéd mássalhangzó-rendszerről írja, de e munkának csak az anyaggyűjtéséig jutott el. Amerikai útjának tervében a szamojéd mondatban szerepelt, még közelebbről az összetett mondat. A tallinni finnugor kongresszuson tartott előadásában e témakört mutatta be (CTIFU 1975/1: 726–728). 1967-ben Hajdú Péter *Chrestomathia Samoiedica* című művének lektora, és az NyK-hoz beérkezett tanulmányok állandó szaklektora volt.

Az 1960-as évek elejétől kezdve egy évtizedig az ELTE finnugor tanszékének munkájából is kivette részét, így a Reguly által összegyűjtött osztják és vogul dalokat szerkesztette szótárrá. Ezek kiadásáról nem tudok; Wolfgang Steinitz még 1965-ben felajánlotta neki, hogy Kelet-Berlinben megjelenhetne az ún. Reguly-szótár. Sikeres volt viszont a Pápay összegyűjtötte osztják hősénekek hazai publikálása (*Ostjakische Heldelieder aus József Pápay's Nachlaß*. Budapest, 1972).

Még egy munkát bízott rá a Nyelvtudományi Intézet: ő készítette *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* (TESz) részére a finnugor etimológiák szófejtését, és megadta a szócikkek bibliográfiai adatait (ezt a feladatot a harmadik kötetben, az S- betűkezdetűtől én folytattam). 1966-ban Rédei Károly vezetésével a finnugor osztályon megkezdődtek az *Uralisches Etymologisches Wörterbuch* munkálatai, amelynek 1971-ig Erdélyi is oszlopos tagja volt. Az előkészítő munkálatok során elkészítette a szelkup nyelvjárások fonematikus átírását és a kamasszra is egyszerűsítést javasolt (vö. *FU-transkription yksinkertaistaminen*. Helsinki, 1973. 134–140). A 60-as évek végén magyar–szovjet közös munkálat keretében az intézeti és a moszkvai munkatársak egy háromkötetes finnugor kézikönyvet készítettek, amelybe Erdélyi a finnugor nyelveknek más nyelvekhez való viszonyáról és a finnugor nyelvek eredeti szókincséről írt egy-egy fejezetet (vö. *Основы финно-угорского языкознания*. Moszkva 1974. 42–50, 397–411, 434–438).

Az addigi érdeklődési körét – elsősorban a mordvin, az osztják és a szelkup szóképzlet hangtani és szóképzleti problematikája mellett – a 60-as évek második felétől kezdve több más témával is kibővítette; egyik nevezetes előadása a hamburgi Martinus Fogelius szimpóziumon hangzott el a volgai finnugor népek őstörténetéről (vö. *Ural-Altische Jahrbücher* 41: 286–291).

Negyvenhetedik életévét betöltötte, amikor a göttingeni nagy bibliográfiai vállalkozás szerkesztését elvállalta. E munkához én is küldtem neki Helsinkiből – az ottani egyetemről és könyvtárakból – gyűjtött lapp anyagot. A feladatot elvégezte, Wolfgang Schlachter főszerkesztő és a szakma elismerte Erdélyi kitartó, fáradságos munkáját. Különösen ennek hatalmas magyar része volt rendkívüli teljesítmény (vö. *Bibliographie der uralischen Sprachwissenschaft*. 1830–1970. Band I. Ungarisch. 1–5. Lief. München 1974–1976).

Csúcs Sándorral és Honti Lászlóval voltunk a tanítványai. Nagyon szerettük, és elismertük értékeit. Néhány foglalkozást az otthonában tartott, ahol apáca szomszédjai kitűnő ételekkel is megvendégeltek minket. A finnugor nyelvész Erdélyi Istvánt megbízhatóság, igényesség és hatékonyság jellemezte. Munkatársai nemcsak rendkívüli önfegyelemmel dolgozó tudósként ismerték, hanem olyan emberként is, aki bárkit önzetlenül megsegített, aki humorával egy pillanat alatt hangulatot teremtett, de aki nagyon érzékeny volt, és gyakran ellentétben állt önmagával és a világgal is. Korai halála nagy vesztesége volt az uralisztikának.

ZAICZ GÁBOR

DOI: 10.52401/fud/2024/28